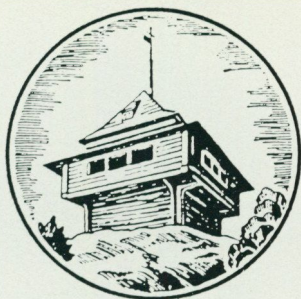

FATABUREN 1974

fataburen

Nordiska museets och Skansens årsbok 1974

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1974

Redaktion: Christian Axel-Nilsson • Nils Erik Bærendtz • Harald Hvarfner
• Skans Torsten Nilsson

Tryck: Kungl. Boktryckeriet P. A. Norstedt & Söner 1974

ISBN 91 7108 081 3

Pärmens färgbild: Avfärgning av huvudbyggnaden på Julita gård. Foto Ove
Hidemark 1974

Byggnadsvård på Julita gård

Det år Nordiska museet ägnar sin årsbok åt temat byggnadsvård, kan museet redovisa ovanligt omfattande och mångskiftande byggnadsvårdande arbeten i egen regi. Härvid har museets traditioner på det praktiska fältet spelat en viktig roll. Under decenniernas arbete med hus på Skansen och på andra platser i landet har en byggnadsvårdande praxis vuxit fram. Principer och metoder har lagts upp och praktiserats av en rad tjänstemän vid museet och Skansen, som Axel Nilsson, Sigurd Erixon, Sigurd Wallin, Erik Lundberg, Gotthard Gustafsson, Gösta Selling och Erik Andrén. Som en del i deras arbete har den vetenskapliga dokumenteringen och behandlingen ingått. De arbeten på Julita gård som här skall beskrivas, hade inte kunnat utföras med så kort varsel om inte den antikvariska beredskapen varit hög. Dokumentation av dessa objekt fanns redan i foto, uppmätningar och uppteckningar, utförda vid olika tidpunkter under en lång följd av år.

Donator, Arthur Bäckström, har redan med sin museala gärning och i testamente angett huvudriktningen för den publika presentationen av Julita gårds herrgårdsanläggning. Sekelskiftet 1900 har på Julita hittills varit den epok som fallit sig naturlig att koncentrera uppmärksamheten på.

Detta är fallet även när de museala ambitionerna nu utsträcks till att omfatta godset i sin helhet. Nu som tidigare hindrar detta självfallet inte att behållna spår från äldre tider också tas till vara.

Museet har mot denna bakgrund de senaste åren sökt bevara, respektive väcka till liv alla kvaliteter som detta mellansvenska herrgårdslandskap med sin bebyggelse och spår av äldre tiders liv kan erbjuda som stoff för museipublikens fantasi. Främst på önskelistan har stått att med reparationer underhålla och vidmakthålla all befintlig bebyggelse på godset. — Detta har på senare år blivit allt viktigare för Nordiska museet — Sveriges kulturhistoriska centralmuseum — som jordägare, i en tid då det svenska landskapet och dess bebyggelse snabbt förändras.

Men Nordiska museet har också för avsikt att överföra betydande delar av sin museala verksamhet i Stockholm till Julita och upprättade därför 1971 en utbyggnadsplan, som utförligt presenterades i Fataburen 1972. Den går huvudsakligen ut på att i nybyggda lokaler dels åskådliggöra det svenska lantbrukets historia i utställningar m. m., dels i rationella lokaler skapa bättre villkor för förvaring, vård och överblick (även för allmänheten) av museets enorma sam-

lingar av föremål inom snart sagt alla områden av svenskt samhällsliv från 1500-tal till nutid, således en lands-ortsfilial till verksamheten i Stockholm.

Utbyggnadsplanen för Julita gård har i princip godtagits av alla berörda myndigheter. 1972 har Kungl. Maj:t uppdragit åt byggnadsstyrelsen att projektera lokaler för en beräknad kostnad av 20 milj. kr. Systemskisser för hela komplexet förelåg i mars 1973. Några månader senare erhöll byggnadsstyrelsen uppdraget att bygga första hälften av föremålsmagasinet. Det är förlagt till den s. k. Hästhagen ca 400 m NO om herrgården. Bygget startade i februari 1974 och skall vara färdigt på våren 1975. Vid inflyttningen 1975 kommer museet att i första hand placera sina omfattande lantbrukshistoriska samlingar där. Dessa samlingar inkluderar Kungl. Skogs- och Lantbruksakademins museisamling, vilken söker sin like även ur internationell synpunkt. I enlighet med utbyggnadsplanen skall Julita gårds marker och byggnader i framtiden i största möjliga mån göras tillgängliga för allmänheten. Där skall visas hur livet gestaltats för människorna vid stor-drift i Mellansverige från äldsta tid och fram till det moderna lantbruket. Den museala verksamheten i de nya lokalerna i Hästhagen får på så sätt en storslagen levande utställning som arbetsmiljö.

Katrineholmsregionen har under åren 1971—1974 varit hårt drabbad av arbetslöshet i bl. a. byggnadsbranschen. Museets mångåriga erfarenhet som byggnadsvårdande och förval-tande institution vid skötseln av fas-

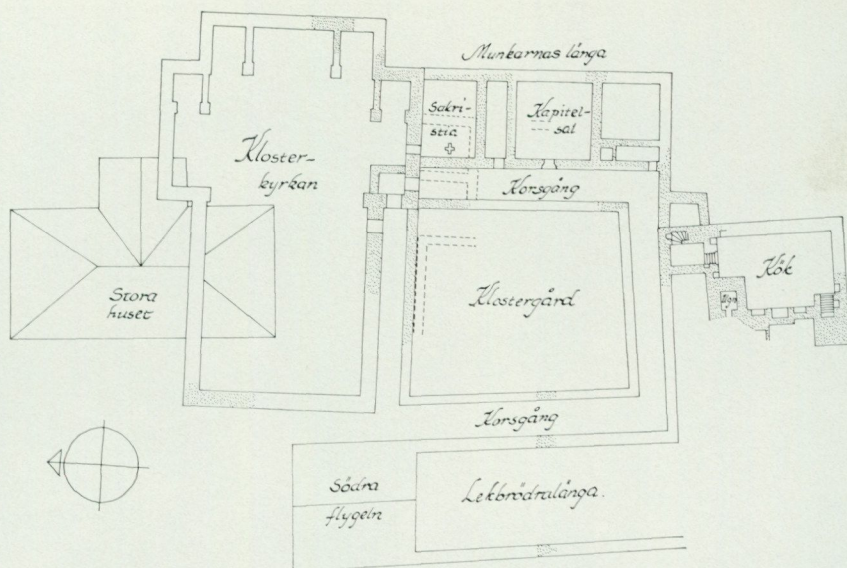
tigheter i olika landsdelar har därvid kunnat sättas in för att i byggnadssektionens regi driva en rad statliga beredskapsarbeten på Julita gård för ca 3 milj. kr 1971—1974. Beredskapsarbetena har ägnats åt att följa upp utbyggnadsplanens intentioner och förbereda den framtida publika presentationen av Julita gård. Avsikten är här att i en kavalkad av bild och text skildra vad museet sålunda kunnat utföra parallellt med byggnadsstyrelsens uppförande av nya lokaler i Hästhagen.

Museets byggnadssektion upprättade 1972 ett filialkontor för Nordiska museet på Julita gård. Härifrån har de olika beredskapsarbetena letts samtidigt som museet hållit en ständigt representation på platsen inför nybygget i Hästhagen. Byggnadssektionen har som administrativa beredskapsarbeten, i samråd med länsarbetsnämnden i Eskilstuna och riksan-tikvarieämbetet, under två år projekterat en rad byggnadsvårdande företag. En hel del av dessa har kommit till utförande. Åtskilliga föreligger som beredskapsreserv, färdiga att tas i anspråk när arbetsmarknadsläget så kräver.

Julita kloster

En sanering av vatten- och avlopps-försörjningen för herrgårdsområdet och vårdshuset var en förutsättning såväl för den redan befintliga verksamheten som för en utökad. 1971—1972 utfördes detta arbete i två etapper varav en som beredskapsarbete. Eftersom arbetet kom att beröra lämningar efter Julita kloster krävdes en antikvarisk kontroll som utfördes av byggnadssektionen i samråd med

1. Situationsplan
över Julita klost-
ers läge i förhållande
till herrgårdsan-
läggningen. Pricka-
de partier avser
murar som utgrävt.
Kyrkan sluter klos-
terfyrkanten i norr.
Schakten är åter-
fyllda 1974. Plan-
skiss av Ralph
Edenheim.

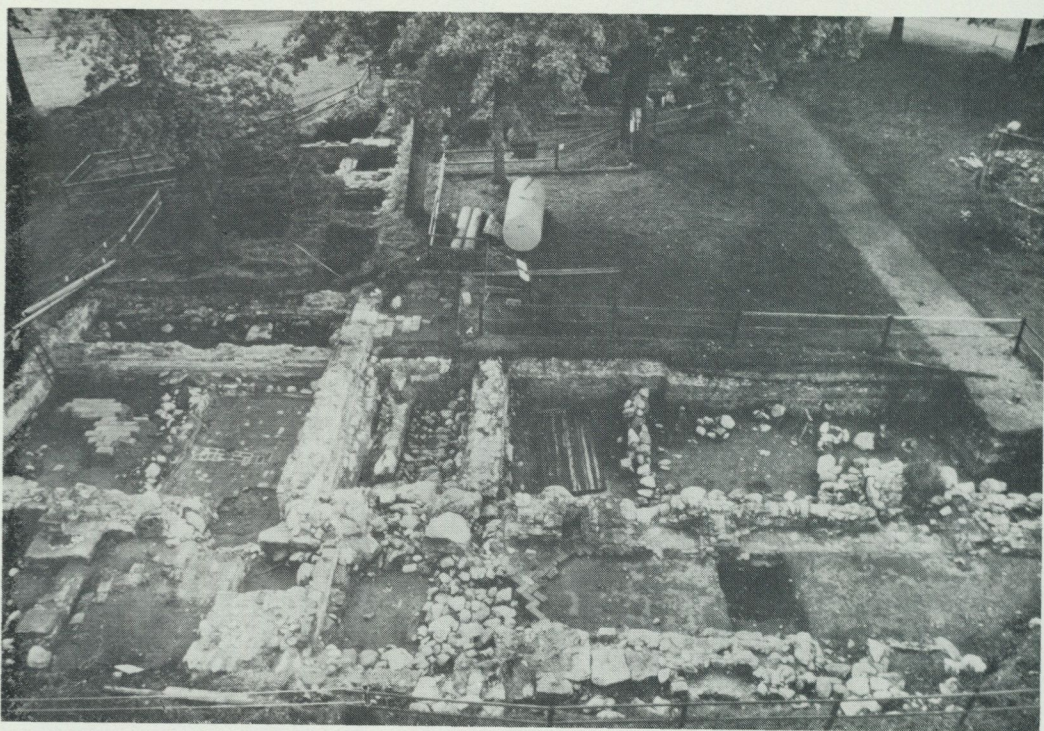

riksantikvarieämbetet. Härvid inled-
des undersökningen av den historiskt
viktigaste och för den framtida verk-
samheten betydelsefullaste delen av
Julita gårds byggnadshistoria.

Vid presentationen av den andliga
och materiella odlingshistorien i Juli-
tabygden måste med nödvändighet
Nordiska museet gå långt utöver sitt
normala revir. Stordriften på Julita
gård — och dess konsekvenser för
bygdens invånare i andra sysslor —
börjar nämligen redan i förhistorisk
tid då Julita gård, eller Säby som går-
den hette under vikingatid och tidig
medeltid, var en kunglig storbonde-
gård. Med cistercienserkonventets
övertagande av gården på 1180-talet
infördes dåtidens centraleuropeiska
moderna stordrift i bygden. Cister-
cienserklostret representerar också i
ägarelängden den utan jämförelse
längsta sammanhängande tid — 350
år — då en och samma ägare hante-
rat landskapet. Och därtill med den

största medvetenhet och i bättre kon-
takt med den kontinentala utveck-
lingen inom lantbruket än någon se-
nare jordägare på gården — relativt
sett. I Nordiska museets svenska lant-
bruksmuseum på Julita är därför ett
inträngande studium och en publik
presentation av cistercienserordens
närvaro och tradition i bygden en
central arbetsuppgift. Trots ägareskif-
ten från munkar till kungar, herre-
män, grosshandlare, militärer och
museer är det viktigt att hålla i min-
net att de ekonomiska funktionerna
hela tiden utan brott i traditionsked-
jan varit och är desamma under
medeltiden såväl som på 1970-talet:
växtodling, djurhållning och skogs-
bruk som huvudnäringar och en rad
binärningar därtill. Härvidlag utgör
inte Gustav Vasas reformation och
annekterande av Julita gård något av-
brott.

Julita klosters kyrka och klausur
har lokaliserats under grävningarna

2. Julita kloster.
Översiktsbild från
norr över fram-
grävda partier, ne-
derst kyrkan, t v
sakristian och i
bildens mitt kors-
gång och del av
klostergården. I
bakgrunden skim-
tar de utgrävda
delarna av kapitel-
sal och sydlänga.
Foto Ralph
Edenheim 1974.

3. Från utgräv-
ningen av Julita
kloster. Kyrkans
södra transept sett
mot söder, närmast
kameran transeptets
golvtegel. Längre in
i bilden t v syns
sakristian med ett
infällt sandstens-
kors i golvet. Foto
Ulla Wäger 1973.

1971—1974. Medan första årets grävningar var betingade av sanitära angelägenheter, gjordes 1972—1974 två särskilda beredskapsarbeten i enbart vetenskapligt syfte. Klostrets exakta läge var ej känt tidigare, ej heller byggnadsskicket och omfånget. Utgrävningens resultat kommer att få sin första, detaljerade presentation av FK Ralph Edenheim och FK Hans Lidén i Vitterhetsakademiens serie Antikvariskt arkiv, varför de här enbart skall beröras översiktligt.

Klostret visade sig vara beläget under den sydöstra delen av nuvarande herrgårdsanläggningen. Kyrkan ligger under nuvarande manbyggnaden på klausurens norra sida. Nuvarande södra flygeln är en del av den forna västlängan i klostret och består till stor del av medeltida murverk. Vid utgrävningarna, som vintertid företogs i tält, blottades delar av kyrkan,

delar av östlängan (med sakristian), norra, östra och södra delarna av korsgången, ekonomitrymmen i syd-längan — bl. a. ett magnifikt kök med trappor — samt murar tillhörande västlängan söder om nuvarande södra flygeln. Från 1200-talet och framåt är anläggningen uppförd i tegel. Till storleken kan klausuren jämföras med Alvastra, Varnhem m. fl. munkkloster av cistercienserorden.

I lantbruksmuseets perspektiv är det självfallet av vikt att söka kartlägga terrängen och övriga anläggningar från klostertiden. Undersökningar i sådan avsikt planeras.

De blottade murverksresterna av Julita kloster har dragit en mycket stor publik. Av antikvariska skäl har hösten 1974 ett skyddande lager av tegelkross och fyllningsjord åter fått dölja klosterlämningarna för väder och vind.

Museet erhöll under utgrävningens gång värdefull hjälp från många håll. Främst skall härvid nämnas Katrineholms kommun. Ett antikvariskt studium av klostrets historia kommer att följa liksom botaniska och andra markundersökningar. Benmaterialet från klostrets begravingar har undersökts av fil. dr Elisabeth Ihrgren och för det botaniska materialet har fil. dr Erik Julin svarat.

Klostergrävningen gav forskningen och publiken en extra present. Ty som tröskelsten i klosterkyrkans sydportal påträffades en ståtlig runsten från 1000-talets mitt. Den har gett oss namnen på de äldsta kända inbyggarna i Julita: Ormar och Torkel. Stenen lyftes av riksantikvarieämbetet ur klosterkyrkan och är nu rest utan-

4. Runsten påträffad vid grävningar 1972 som tröskelsten i klosterkyrkans sydportal. Den är huggen på 1050-talet och skadad vid inläggningen i klosterkyrkan. Överst syns en del av ett kristet kors. Inskriptionen lyder i nutida språkbruk: "Ormar reste stenen efter Torkel fader sin." Stenen är nu upprest i parken — man skymtar manbyggnadens södra gavel och ett av utgrävningsfälten. Foto Runverket. ATA.

för och söder om klosteranläggningen i herrgårdens närhet.

Kulturlager under klostrets byggnadslager har också givit fynd som bekräftar en bosättning på platsen före cisterciensernas ankomst.

Fasadrenovering

Typiskt för den förindustriella byggnadstraditionen i Sverige är *återanvändning*. Byggnader och byggnadsmaterial har brukats åter och åter i ständigt nya funktioner när smakskiften och nyttan så krävt. Julita gård utgör intet undantag. Herrgårdens manbyggnad och flyglar är att se som nästan organiskt framvuxna ur klosteranläggningen och därefter ut- och påbyggda i snart sagt varje generation.

De olika byggnadsskedena och deras byggnadsskick har lägligt i förhållande till utgrävningar av klostret kunnat studeras konkret vid en fasadrenovering, omfattande manbyggnad och dess närmast uppvaktande fyra flyglar, annex, trädgårdsmur och entréport. Fasadrenoveringen utfördes mars–september 1974 i byggnadssektionens regi. Arbetsledare var byggnadsingenjören Jan Pettersson och antikvarisk kontrollant FK Ralph Edenheim. Ur antikvarisk och teknisk synpunkt var det lyckosamt att driva arbetet i egen regi. Projekteringen hade utförts av museet i samråd med riksantikvarieämbetet, byggnadsstyrelsen, arkitekt SAR Ove Hidemark och ingenjörsfirman Nils Berg AB. Färska erfarenheter i byggnadsvårdsteknik kunde utnyttjas från pågående arbeten på Skokloster m. fl. platser. (I byggnadssektionens regi utfördes även samtidigt på entreprenad

en renovering av Tyresö slotts flygel-fasader.) Under såväl projekteringen som utförandet besöktes Julita gård av antikvarisk och teknisk expertis engagerad i parallella uppgifter runt om i landet. Arbetet fick därför karaktären av inskolningsuppgift för byggnadssektionens tekniska och antikvariska personal samtidigt som dessa åtnjöt fördelen av samarbete med företrädesvis äldre byggnadsarbetare som hade erfarenhet av och förståelse för den äldre teknik som var en förutsättning för det goda resultatet.

Museet fick tillfälle att i detta och övriga samtidiga beredskapsarbeten på byggnader jämka samman erfarenheter och principer från tidigare generationers byggnadsvård på Skansen, i städer och på landsbygden. Endast kalkbruk från arbetsmarknadsstyrelsens tillverkning på Gotland och kalkfärg användes. Vid pigmenteringen anlätades färgkonsulent Gösta Pettersson, Södertälje och för konserveringsarbeten konservatorerna Lars Göthberg och Christer Wildenstam och PO Hegethorn. Fasadrenoveringen var genomgripande och omfattade putslagning, avfärgning, plåtarbeten samt lagning och konservering av yttre utsmyckning. En vägledande princip i arbetet var att vidmakthålla den karaktär anläggningen hade då museet mottog donationen. Se färgbilden på pärmen! (För detaljerade uppgifter om arbetet hänvisas till rapport i Nordiska museets arkiv.)

Särskild uppmärksamhet ur antikvarisk synpunkt ägnades åt herrgårdens köksflygel (södra flygeln). Putsen knackades bort i provytor för att

5. Köksflygelns västfasad under fasadenovering. Bomma putspartier har knackats ner och blottat murverk och fönsteröppningar från medeltid och 1600-tal. En kraftig målad dekor från 1600-talet kom fram och ses tydligast kring källardörren nederst till vänster. Skarven för klosterlängans avslutning mot norr syns strax till vänster om de båda fönsterna. Kalkmålningsfragmenten är överslammade med kalkvatten. Putsen är utlagad med kalkbruk och fasaden är avfärgad, som tidigare, i gult och vitt med återställda blindfönster i brunt och svart. Vid avfärgningen har använts enbart kalkfärg. Foto R. E.

utröna murverkets ålder och företagna ombyggnader och avfärgningar av det medeltida huset dokumenterades. På västra fasaden påträffades flera medeltida fönsteröppningar och cistercienserklosters höjdmått kan nu diskuteras. En välbevarad puts från 1600-talets första fjärdedel blottades. På denna kunde dokumenteras omfattande och kraftfull yttre bemålning i rött av en art som är ytterst sparsamt bevarad idag i landet, men som på 1600-talet var en gängse dräkt för både profana och kyrkliga stenhus.

Julita gårds fordom tämligen grälla färgprakt dokumenterades även från senare skeden här och på manbyggnaden. Dränerings- och reparationsarbeten utfördes kring de Bäckströmska byggnadstilläggen från 1900-talet.

1974 har alltså de byggnader som beskriver Julita gårds hela kända historia dokumenterats, respektive renoverats samtidigt som den byggnad som representerar den framtida inriktningen börjat uppföras. I Hästagsanläggningen sluts även cirkeln

6. Julita gårds tegelbruk och kalkugn med bodar från norr. Vedboden, som revs 1961, har återuppbyggts i samma skick som tidigare. Alla byggnader har avfärgats i Falu rödfärg med borste. Foto Åke Grundström 1974.

från cistercienserkonventets dagar i och med att den medför en återkomst till Julita av andlig odling — om än i modern tappning — vid sidan om det materiellt betingade lantbruket. Det senare står även inför en planerad omdaning i synbar parallellitet med nutida cistercienserklosters lantbruk på kontinenten.

Ekonomibyggnader

En rad anläggningar av trä har också fått en välbehövlig upprustning och vissa äldre funktioner rentav återupptagits.

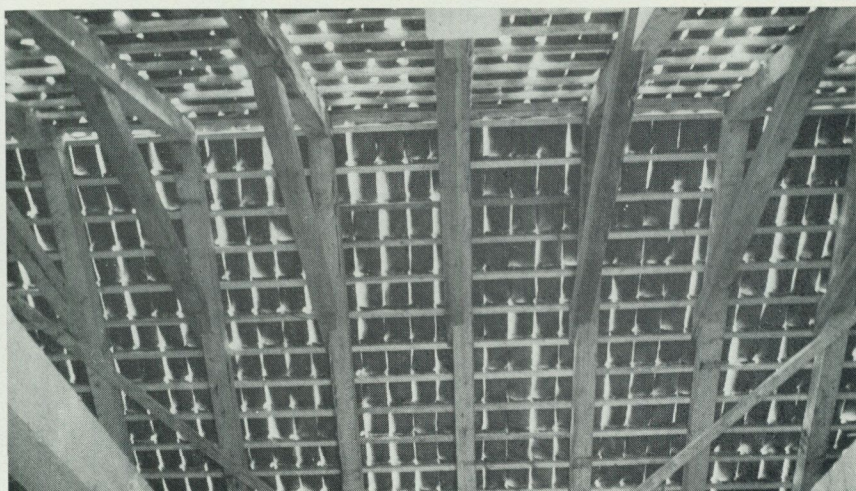
Hösten 1973 påbörjades reparationen av Julita gårds tegelbruk. Det består av kranbod, torklada, vedbod, ugn, verkstad, tegellada och tegelslagarebostad. Arbetet utfördes under ledning av ing. Jan Pettersson och för den antikvariska kontrollen stod FS Johan Åkerlund. Tegelbruket är utförligt beskrivet senast av Arne Biörnstad i en uppsats om ingår i en inom kort utkommande festskrift till Albert Eskeröd. Anläggningen var i

ett mycket dåligt skick. Den bärande timmerkonstruktionen i torkladan har grundligt reparerats och taken har omlagts. Invändigt har det skick återställts som rådde vid senaste driftstillfället 1932. Målsättningen vid arbetets utförande har varit dels att reparationen skulle ske så varsamt och osynligt som möjligt, dels att anläggningen skulle sättas i funktionsdugligt skick. Tegelbruket har dokumenterade anor på platsen från 1700-talets första hälft. Med hänsyn till att klostret byggts och byggts ut i tegel under hela medeltiden och att herrgårdens efterreformatoriska byggnadshistoria innehåller ständiga om- och nybyggnader — också i tegel — är det rimligt att som arbetshypotes antaga en tämligen obruten tegelslagaretradition på Julita gård från 1200-talet till 1932. Framtida arkeologiska undersökningar bör pröva saken.

I det nya lantbruksmuseala perspektivet utgör gårdens tegelbruk en viktig attraktion. Landets nedlagda tegelbruk och ett stort behov av

Chr. Axel-Nilsson:
Byggnadsvård
på Julita gård

7. Torkladans tak
i Julita tegelbruk.
Avsiktligt är tak-
täckningen gles för
att medge största
möjliga luftning.
Trävirket har över-
setts och trasiga
enkupiga taktegel
har utbytts. Foto
Johan Åkerlund.

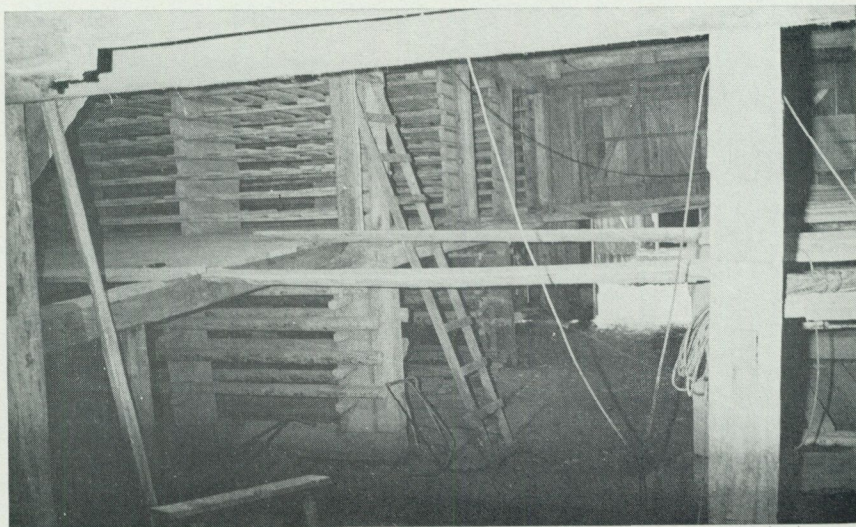

handslaget tegel för restaureringsäm-
dåmål är ett motiv för ett, om ock
blygsamt, återupptagande av konti-
nuerlig drift i bruket. Från våren
1974 har tegelslagaremästare Birger
Hallqvist bosatt sig i tegelslagarens
restaurerade bostad och på nytt star-
tat tillverkning med en första sats
form- och taktegel. Till sin hjälp har
han fått en modern utrustning i verk-

staden invid tegelugnen. Torkladan
och arbetsplatsen vid lerbråkan har
försetts med belysning. Anläggningen
har under sommaren 1974 studerats
av en stor och intresserad publik.

Mot bakgrund av undersökningen
av Julita klosters tegelmurar och re-
staureringen av tegelbruket ämnar
museet bidra till den bristfälliga
kunskapen om äldre tegelslagnings-

8. Torkställning för
tegel i Julita gårds
tegelbruk under
pågående restaure-
ring. Bärande virke
i tak och golv som
murknat under det
otäta taket har er-
satts. Nytt virke
har slammats med
lera. Foto Johan
Åkerlund.

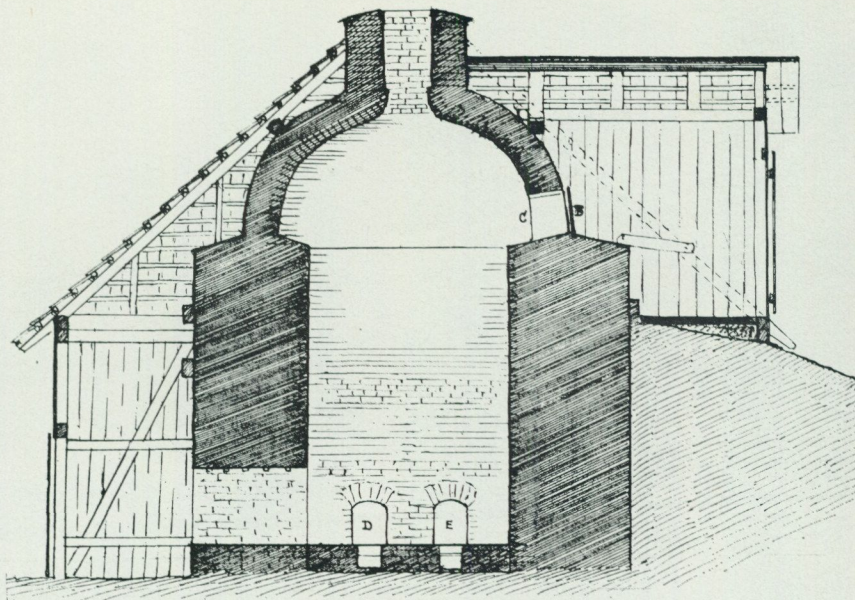

9. Kalkugnen på Julita gård från öster. Ugnen har beskickats genom en öppning överst på denna sida. Träsigt virke och tegel har utbytts, murverk och puts har lagats, nockbråder cuprinolats, plåtskoningar utbytts. Foto J. Å.

10. Kalkugnen, detalj. Några skift av takteget är borttagna och man skymtar den bastanta putsade ugnsväggen med ett av de sammanhållande horisontella banden av trä. Foto J. Å.

11. Kalkugnen, sektion, sikt mot norr. Hela ugnen, kupolen och skorstenen är uppmurad av tegel och utvändigt putsad. D—E är järnluckor genom vilka eldning respektive tömning skett. Uppmätning O. Homman 1943.

teknik genom att taga initiativet till ett symposium kring detta ämne på Julita gård.

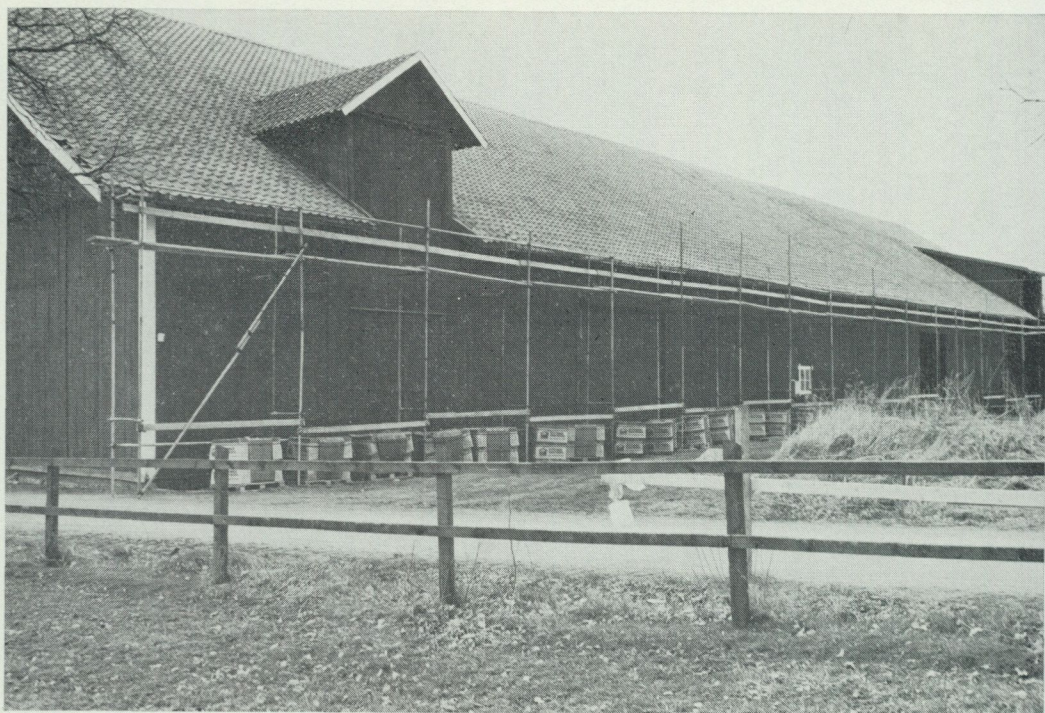
Intill tegelbruket skjuter taket och ytterhöljet till gårdens kalkugn upp. Den och dess kalkbod har restaurerats samtidigt. Även här är avsikten att snarast återupptaga produktionen.

En av gårdens två bevarade tobakslador ligger strax intill tegelbruket och har också delvis återställts i funktionsdugligt skick. 1975 kommer åter tobaksblad som odlats på fält intill att torkas i den invecklade träkonstruktionen med sina många öppningar.

Tre av sekelskiftets ekonomiska funktioner på gården har på detta sätt återuppväckts. 15 personer med rötter i äldre landsbygdskultur (anställda i museets tjänst vid Julita gård av länsarbetsnämnden) borgar för att de beskrivna beredskapsarbetena inte stannar vid restaurering utan får ett

kontinuerligt liv att visa upp. Därtill återger delar av nämnda arbetsstyrka sekelskiftets intilliggande herrgårdspark dess forna ans och tukt så att den på nytt skall kunna bli landskapets förnämsta trädgårdsattraktion.

I det moderna lantbruket på Julita gård ingår ett flertal väldiga träbyggnader från driftsomläggningen på 1880-talet. Normalt ersätts sådana byggnader — loge, stall, ladugård, lador — idag av nya och rationellare. Med ett museum som jordägare, och därtill ett museum med ambitionen att beskriva det svenska lantbrukets historia med Julita som ett av huvudnumren, måste här ske ett både-och. De stora gamla trähusen sparas för att med sin form och volym illustrera det senaste sekelskiftets driftsform. Till det inre sker den anpassning som är möjlig till den moderna maskindriften. Våren 1974 har därför

12. Julita gårds loge, byggd 1882, foto fr N. Den bärande timmerkonstruktionen har översetts. Grunden har dränerats. En tidigare taktäckning av vass har fått en beläggning av panel och underlagspapp, varpå de enkupiga teglet återlagts. Beredskapsarbetet leddes av byggnadsingenjör Karl-Gustaf Tjulstad och utfördes även detta av byggnadsarbetare från Katrineholm och Julita-bygden. Foto 1973.

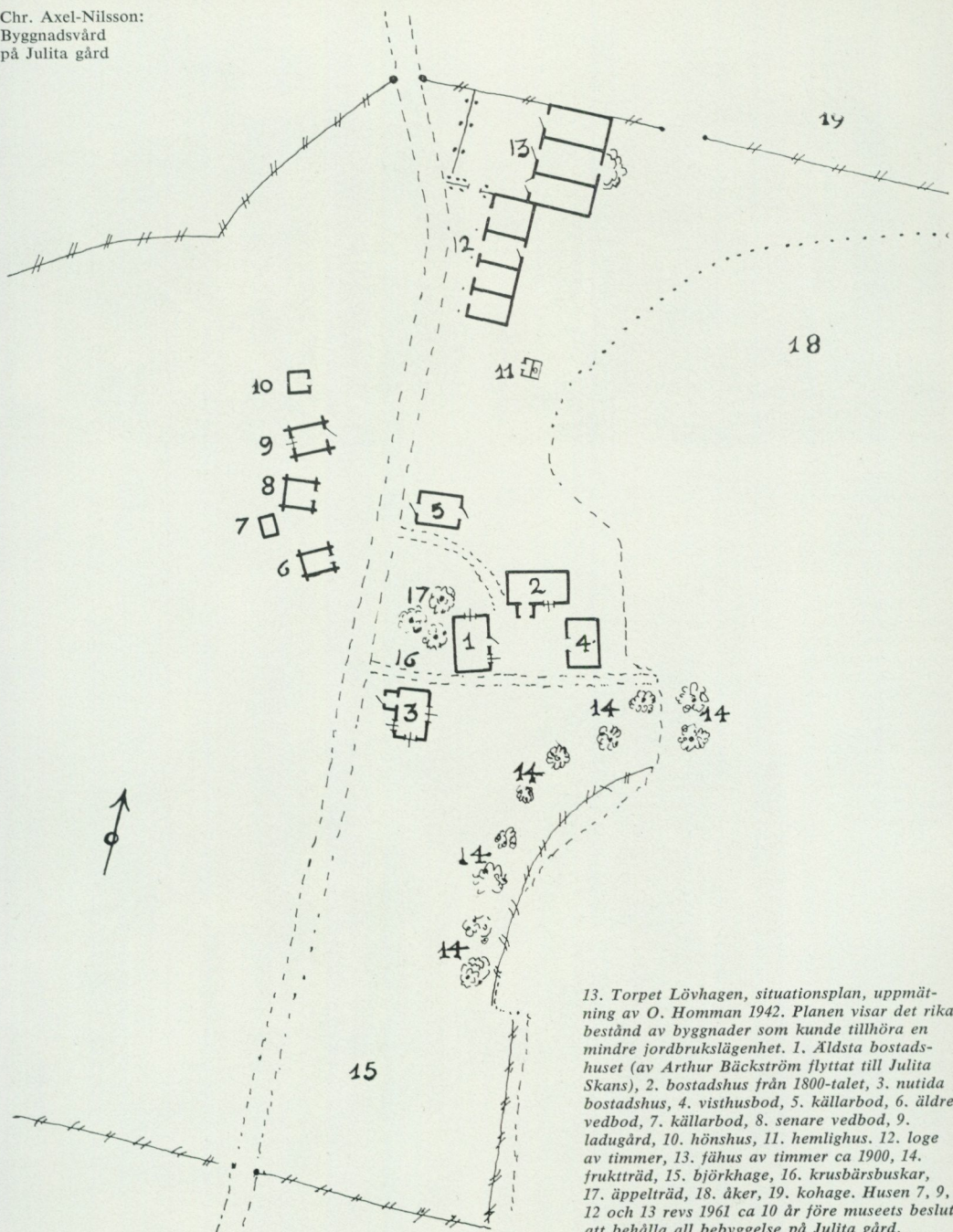
ett väldigt logtak, nära 2 000 m² stort, på huvudgården lagts om. Träkonstruktionen har setts över, vasstaket (!) har fått ligga kvar under en ny skyddande panel och underlagspapp, varpå de enkupiga takteglarna återlagts. Beredskapsarbetet leddes av byggnadsingenjör Karl-Gustaf Tjulstad och utfördes även detta av byggnadsarbetare från Katrineholm och Julita-bygden.

Torp

Till godset hör en mängd torpanläggningar vars många uthus och ekonomibyggnader ovanligt nog ofta är bevarade. Våren 1973 reparerades grundligt exteriören på anläggningarna Lövhagen, Djupanboda och Förarstugan. Särskild hänsyn ägnades

tak och grundläggning. Husen gavs möjlighet att uthärda eventuella framtida dåliga tider genom att taken under teglet försågs med ett skikt korrumderad aluminiumplåt eller oljehärdad masonite. Arbetena stod under ledning av Börje Lindberg och Jan Petersson samt Johan Åkerlund. Som konsulenter vid iakttagandet av byggnadsbyggnadstraditioner deltog bl. a. intendenterna Anders Nyman och Marianne Olsson.

Torpanläggningarna torde i framtiden lämpa sig väl som praktiska illustrationer till lantbruksmuseets utställningar och som utflyktsmål för museibesökare i ekologiska avsikter. Vid flera tillfällen har museet satsat sina omfattande fältarbetsresurser på Julita. En utförlig dokumentation

14—15. T. v.: Torpet Lövåhlen.
Bostadshuset från
1800-talet var för-
fallet och hade
längre stått utan
användning. Foto
J. A.

T. h. Samma hus
under reparation.
Tegellåken läggs
ovanpå ett lager av
oljehärdad maso-
nite. Masonite val-
des som långtids-
skydd dels p. g. a.
takets branta lut-
ning, dels p. g. a.
den underliggande
gamla brädpanelens
ojämnheter. Foto
J. A. 1973.

16. Tak, ytterpanel
och skorsten är
reparerade, grunden
är dränerad. Huset,
liksom anlägg-
ningens övriga
byggnader, avfärgat
i Falu rödfärg.
Dörr- och fönster-
foder vitmålad.
Vissa skyddande
plåtskoningar ut-
förda över in-
gången. Foto J. A.
1973.

17—18. Lövhagen.
T. v.: Visthusboden
under reparation.
T.h.: Den gamla
visthusboden lyfts
med domkraft efter
att i många år
stått kanträd mot
Löten.
Foto J. A. 1973.

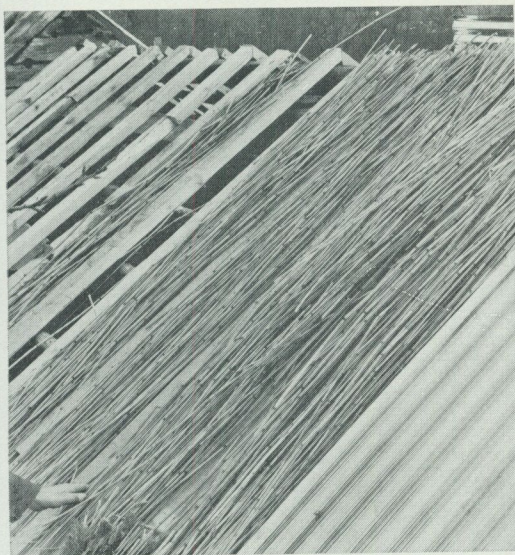
19. Lövhagen.
Visthusboden sedan
den stagats upp
och brädpanelen på
takets försetts med
skyddande korru-
gerad aluminium-
plåt och oljehär-
dad masonite under
tegeltaket. Maso-
niten endast en
smal remsa närmast
takfoten, där plåten
annars skulle blänt
fram. Foto J. A.
1973.

20. Djupanboda från sydväst efter renovering. Från väster syns källarstugan, loftboden och de två boningshusen. Foto J. Å. 1973.

21. Djupanboda. Den förfallna fähuslängan före restaurering. Foto J. Å. 1973.

22—23. Djupanboda, från restaureringen av fähuslängans tak. Vasstaket har, på delvis ny takstol av ursprungligt utseende, återlagts för att interiörens utseende skall behållas. Det förses med ett skydd av korrugerad aluminiumplåt varefter det enkupiga teglet återläggs. Principen vid avtäckningen under de här beskrivna reparationerna har varit dels att inte göra några förändringar i exteriör och interiör dels att ge ett gott skydd för överskådlig tid. Taken är härvid viktigast och en försvarlig kompromiss ansågs vara att lägga in ett skikt av beständigt, vattenavvisande material under teglet. Det ges inga garantier för att ekonomi och personaltillgång räcker för ständig tillsyn av tegeltak. Aluminiumplåt har prövats på andra håll i landet (t. ex. fäbodrar). Det valdes först. Nackdelarna är bl. a. att plåten kan förstöras i spikhålen eftersom aluminiumspik av tillräcklig längd ej finns i marknaden. Vidare kan kondens uppstå under plåten. Den måste oundgängligen vara vällyftad. I stället övergick man därför till oljehärdad masonite. Det senare materialet anpassar sig också lättare till ojämn äldre underliggande brädpanel.

24. Djupanboda. Fähuslängan efter renovering. De grå väggarna har bibehållits. Taket har blivit något högre på grund av den inlagda aluminiumplåten. — Man har kategoriskt strävat efter att ej bygga om uthusen för annan användning. De skall stå för att illustrera de skilda funktionerna på en mindre bruksenhet. Interiörerna är helt intakta. Foto J. Å. 1973.

25. Djupanboda.
1600-talsloftboden
under pågående
reparation. Smärre
partier av väggar
och golv var starkt
fuktskadade och har
utbytt. Taket är
omlagt. På den
gamla panelen av
mycket breda bi-
lade plankor har
lagts ett skikt
korrugerad alumi-
niumplåt. På detta
lägt och tegel som
tidigare.

26. Djupanboda.
Källartugan under
reparation. Den
principiella mål-
sättningen har varit
att även minsta
uthus skall bevaras.
Foto J. Å. 1973.

27. Förarstugan
med sina karak-
täristiska höga
skorstenar återupp-
murade sedan taket
belagts med maso-
nite under tegel-
taket. Taket i
förgrunden hör till
en bevarad liten
källarbyggnad som
också reparerats.
Foto J. A. 1973.

föreligger i foto och uppmätningar av byggnadernas yttre och inre tillstånd alltsedan 1920-talet. Därtill kommer syneprotokoll m. m. ur gårdsarkivet som illustrerar invånarnas villkor under många generationer.

Särskilt stort intresse tilldrar sig härvid Djupanboda. Gården tillhör de anläggningar som är kända från 1600-talets kartor och arkivalier. En byggnad — en loftbod — är sannolikt uppförd senast på 1600-talet! Anläggningens läge i kanten av den utdikade Löten gör den utmärkt lämpad att ingå i en visningstur i jordbrukslandskapet kring lantbruksmuseet.

Planerade arbeten

Den tidigare nämnda projekteringen av en beredskapsreserv på Julita gård innefattar iordningställandet 1974 av

provisoriska lokaler för föremålsvård, foto, bokvård och textilvård invid de nya museilokalerna i Hästhagen. En gångtunnel under väg 214, som skall förbinda herrgårdsområdet med Hästhagen, har projekterats i samråd med vägverket. Stall vid Julita gård, loge och ladugård vid Berga gård skall få sina tak och bärande timmerkonstruktioner omsedda. Julita gårds kvarn skall åter få vingar till sitt intakta maskineri. Mejeriet skall i bottenvåningen få servera mjölkprodukter i sin likaledes bevarade arbetsmiljö, växthusen som hade tjänat ut på 1950-talet skall återuppföras för att kunna glädja publiken med sydfrukt och blomprakt, torpanläggningar av skiftande ålder och karaktär skall skyddas mot förgängelse.

Slutligen kan nämnas att sedan

1973 pågår planering och projektering av nya lokaler för Julita värds-
hus innefattande även övernattnings-
rum och ny parkeringsplats m. m.
Konsult för värds huset är arkitekt
SAR Ove Hidemark. Byggstart är
planerad till september 1975.

Då stora förändringar äger rum i
samhället berörs kulturlandskapet
och bebyggelsen i hög grad. Rustade
med detaljkunskap om den äldre be-
byggelsen, dess konstruktion och tidi-
gare funktioner, kan vi lättare be-
döma värdet av dess bevarande och
finna en återanvändning under nya
villkor. De stora inventeringsarbeten
som gjorts av Nordiska museet och
som berört samhällen, odlingsbygd,
byggnadstyper och yrken — för att
nämna några här tillämpliga exempel
— har inte gjorts blott i rent regist-
rerande akademiskt syfte. Det har
skett med en samhällsmedveten insikt
i den meningen att "där ingen kun-
skap finnes, kan ej heller finnas något
levande intresse". Genom att doku-
mentera och framlägga historiska
fakta och förklara bakgrund och
sammenhang kring t. ex. svensk be-
byggelsehistoria har museet verkat i

opinionsbildande syfte. Det är ett
utbrett levande intresse, byggt på fak-
ta och kunskap, som är den mäktigas-
te positiva faktorn när det gäller be-
varandefrågor.

Litteratur:

Bergman, Mats, Ur Julita gårds bygg-
nadshistoria. Konstvetenskapliga insti-
tutionen vid Uppsala Universitet 1973.
Stencil.

Biörnstad, Arne, Tegelbruk och kalkugn
vid Julita gård, i en festskrift till Al-
bert Eskeröd, under utgivning.

Biörnstad, Arne, Tobaksodling på Julita,
i Fataburen 1965, s. 55—64.

Julita, Centralmagasin och lantbruksmu-
seum för Nordiska museet. System-
skiss. Byggnadsstyrelsen 1973.

Lagerquist, Marshall, Nybble gamla fat-
tigstuga i Julita. Sthlm 1946.

Nordiska museets utbyggnad på Julita
gård, i Fataburen 1972, s. 251—264.

*Svärdström, Elisabeth & Gustavson,
Helmer*, Runfynd 1972, i Fornvännen
årg. 68 1973, s. 189—190.

Utbyggnadsplan för Julita gård, upprä-
ttad av Nordiska museet 1971.

Wallin, Sigurd, Julitadonationens karak-
tär, ändamål och möjligheter, i Fata-
buren 1943, s. 12—24.

SUMMARY

The maintenance and restoration of buildings at Julita

Julita, an estate in the province of Sö-
dermanland was acquired by the Nor-
dic Museum in Stockholm in 1943.

Projects to restore, renew and de-
velop Julita have been under way since
1971. Their realization has been made
possible by the current situation on the
labour market. The government has had
to organize relief work, from which

Julita has benefitted. The objective of
the new-building project is a modern
museum with large warehouse facilities
(cf. Fataburen 1971) to be completed in
1975. In connection with the restoration
of the drainage system, excavations and
documentation have been made of the
old Cistercian abbey, founded in 1180,
(cf. fig:s 1—4 where fig. 4 shows a

runic stone from c. 1050, used as threshold in the abbey). The plastering on the manor houses has been restored (cf. fig. 5 and cover plate) Brick-yard and lime-kiln (cf. fig:s 6—11) and other farm buildings and cottages (cf fig:s 12—28) have been restored and put into working order.

In 1974 all buildings typifying the known history of Julita have been either

documented or restored. At the same time the Agricultural Museum is being built. Complementary to this museum a highly rationalized modern farm will be maintained alongside the use of certain traditional methods—thus, the unbroken tradition from the days of the monastery of catering for both spiritual and material needs will be continued at Julita.